Ivan Urbančič
Kaj je s slovenstvom?

1. Odprto pismo Zorku Simčiču

Spoštovani gospod Simčič,

prejel sem pošiljko z Vašo knjigo[1] in se Vam zanjo prisrčno zahvaljujem. Toda zaradi poslabšanja zdravstvenega stanja sem moral brez odloga v bolnišnico – pač težave s koronarkami, skorajda že simptomom bolezni našega časa. Ker pa so nastopile še druge težave – slaba krvna slika, pomanjkanje trombocitov – so kirurgi odložili poseg, dokler se krvna slika ne popravi. Zato sem zdaj tako rekoč izpuščen iz bolnišnice domov na nekakšen začasni dopust. Tako sem mogel vzeti v roke Vašo knjigo in sem jo z zanimanjem in veseljem prebral. Žal literarnega dela pisatelja Majcna ne poznam: svet je velik, človekove moči omejene in moral sem jih usmeriti v filozofijo, če sem se hotel približati njenemu neizmerno velikemu izročilu. Tako je mnogo povojne slovenske literature steklo mimo mene. Vendar Vam moram povedati, da me je Vaša knjiga kljub temu pritegnila in sem jo prebral več kot zgolj z zanimanjem.

Naj Vam omenim nekaj misli, ki so mi prihajale ob branju Vaše knjige. Vaša misel iz šestdesetih let o stanju izseljene Slovenije se mi danes kar sama po sebi obrača v podobo današnjega stanja slovenstva v sami matični Sloveniji – to pa z vso grenkobo za tistega, ki to stanje zmore videti in izkusiti. Kakšna radost in svetloba se nam je zgodila z državno osamosvojitvijo Slovenije in s spremembo njenega sistema – in kakšen mračen obup nevarnega zastrtega »umiranja« – včasih že skoraj »hotenega samomora« ali mnogoterega samozanikanja – slovenstva je zaznaven v njem danes, komaj desetletje po našem največjem zgodovinskem dejanju održavljenja in z njim povezanih velikih upov. Pa ne mislite, da sem pesimist. Le skrivati si nočem te »slovenske narodne poteze«.

Ko v Vaši knjigi – v pismu iz leta 1969 – preberem »misel« nekih Slovencev o tem, »kako se kaže čimprej poargentinizirati …« (str. 83), ne morem prezreti *istega* v današnji matični Sloveniji: »Kako se kaže čim prej znebiti svojega slovenstva« – če poskusim ubesediti to bolj ali manj skrito »potezo« današnje »slovenske duše«. Znebiti se slovenstva kot dušečega bremena. Če ste Vi v emigraciji leta 1969 še lahko našli »razlog« za to »slovensko potezo« v dejstvu »zapuščenosti od matične države« in celo v njenem »metanju polen pod noge« (str. 83) – v kateri »zapuščenosti« in v katerih »polenih« naj danes iščemo razlago za to?! Vi pravite (str. 85): »S tem v zvezi pa nekaj, kar je prej kot s politiko povezano z našim – manjvrednostnim kompleksom. (…) *odkod* naš 'narodni sram' … *do kod* lahko z njim. Ali je res v nas neka bolna želja po avtoeliminaciji?« Odgovor na vprašanje izvora te »poteze« nakažete v smeri dolge slovenske nacionalne politične nesamostojnosti, ko zapišete nedokončani stavek: »Na najvišjo potenco pritirana posledica, da /ker/ se nikdar nismo sami vladali, da,

[1] Zorko Simčič, *Srečanja z Majcnom*, Nova revija, Ljubljana 2000.

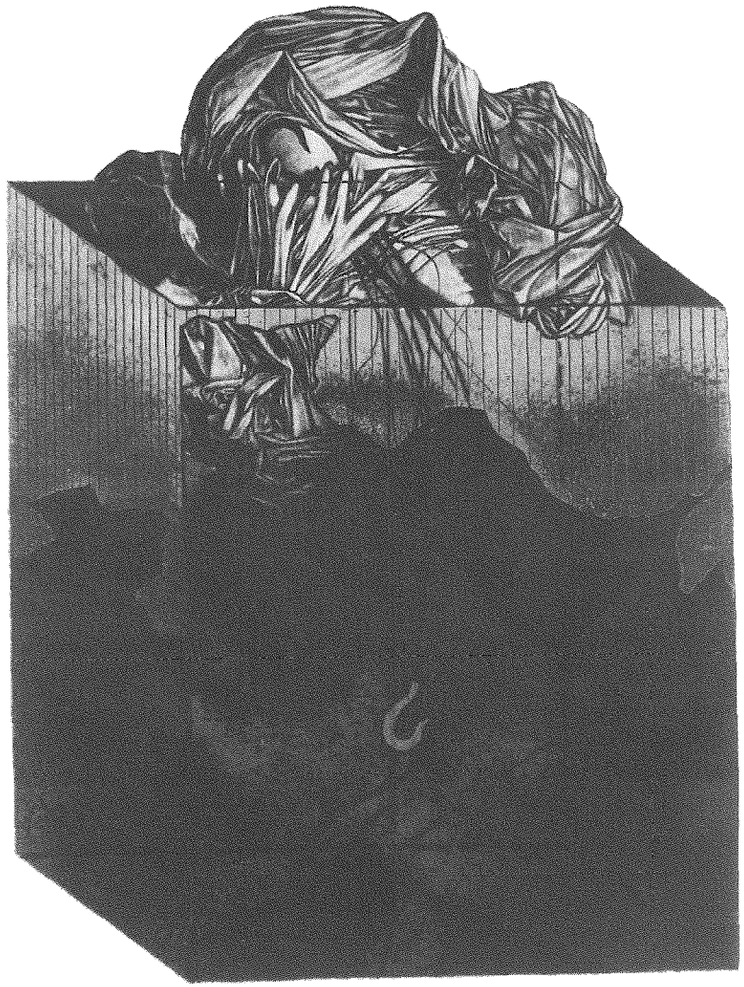
/ker/ nas je zgodovina predolgo tepla, da /ker/ …« (str. 85). Temu ne oporekam. Zastavlja pa se mi vprašanje o tem, ali je danes zadosten tak – iz ozira na nacionalnost in političnost dan – odgovor na vprašanje o »bolni želji po avtoeliminaciji« in samozanikanju slovenstva. Je to sploh prava pot? Morda današnja zastrta želja po avtoeliminaciji in samozanikanje slovenstva sploh ne prihajata iz nekdanjega manjkanja slovenske nacionalne oz. politične samostojnosti. Ne razumite me napak, ne podtikam Vašemu pisanju iz leta 1969 lastne izkušnje današnje iste »usodne poteze« slovenstva v sami matici. Pravim le, da se mi Vaše takratne misli o izseljeni Sloveniji kar same obračajo na današnje stanje slovenstva »v celoti«, ker v njem nedvoumno izkušam to »potezo«. Zato mi take »samomorilne težnje« v današnjem slovenstvu tudi ni mogoče zvajati kar na aktualno stanje politike v Sloveniji, naj bo to stanje sámo po sebi še tako problematično. Bi bil ta razlog morda skrit v nekem našem še ne izkušenem in še ne mišljenem razkolu med državo in domovino? – med državljanom in človekom? Toda kaj je in kdo pravzaprav JE človek danes? – in kaj oz. kako JE domovina? Težko je že jasno zastaviti in razviti taka vprašanja, kaj šele ustrezno odgovoriti nanje.

V svoji knjigi omenjate: »vodstva ni«, »voditelja ni«; zato seveda tudi ne »skupnega cilja in volje« (vse na str. 83). Take besede, izrečene v slovenski emigraciji leta 1969, mi spet govorijo o naši slovenski današnjosti. Danes sicer imamo svojo državo, svojo vlado itd., toda ali imamo jasen vse-zavezujoč cilj slovenstva ter voljo in pamet zanj? Ali imamo voditelja (vodilno elito slovenstva!)? In kaj je pravzaprav in v čem je *tisto*, kar naj bi vodilo voditelja samega (tisto vodilno elito, če taka sploh obstaja) in čemur naj bi bil poslušen (poslušna)? Še posebej, če pomislimo, da takšno vladajoče in vodilno za človeka – in Slovenca – danes najbrž ne morebiti kar kak samovoljen izmislek človeka samega, nekakšna zgolj človekova »programska vizija«, kakor se reče na polju današnjih – tudi »znanstveno podprtih« – aktivizmov in njihovih računov. (Ob tem pa nikakor ne bi rad prenagljeno in zlahka »rešil« problema z vpeljavo besede »Bog«.) Nacionalizem in vse tisto, kar zaznamuje nacijo kot nacijo, danes najbrž ne nosi več ničesar, ne more biti več vodilo vodilnemu; je iz nekdanje strastne sile ostalo komajda še kot zgolj »državni simbol«. Ni mogoče prezreti dejstva, da je nacionalizem kot *tak* subjektivizem – tudi v svojih najbolj »miroljubnih« različicah. Glede na to se mi Vaše vprašanje (str. 85): »Kaj, za Boga, mislijo ti, ki so se za časa revolucije res iz nacionalizma pridružili OF?«, sámo po sebi neogibno obrača v vprašanje: »Kaj, za Boga, mislijo *danes* tisti, ki so komaj pred desetletjem izpeljali zgodovinsko dejanje održavljenja Slovenije (vemo, da to niso bili le 'pomladniki'!)?« Vidite, moja izkušnja in misel je, da ti danes sploh *ne mislijo* – to pa v dobesednem pomenu te besede (tudi tisti ne, ki naj bi bili nekakšna nacionalna elita). To pa izrecno glede na tisto – prej omenjeno – *vladajoče*, po čemer naj bi se človek – tudi in predvsem kot Slovenec *danes* – nepoljubno ravnal in čemur naj bi bil poslušen in zavezan v svojih početjih in mislih. Premalo je misliti, da nam gre za slovenstvo, če ne vemo za njegovo *bistvo*.

Da je prej rečeno nora in predrzna misel, rad priznam – in sem tudi odprt za »kaj boljšega«. Vendar, dokler je ljudem in njihovi današnji »eliti« vprašanje o tem, *kaj se sploh pravi misliti oz. kaj sploh zasnavlja človeško mišljenje* (glede na vse znanstveno računanje) »neznano bolj, kot so studenci Nila« (prosto po Prešernu), bomo še kar naprej na poti izginjanja in samozanikanja slovenstva. To pa vsemu vnanjemu nasprotnemu gestikuliranju navkljub. In tudi navkljub temu, da smo tako dolgo verjeli v takšno moč lastne slovenske države, ki da bo »varovala« in »pospeševala« oz. *»dvignila«* naše pešajoče slovenstvo. Kako to, da se to ni zgodilo?; da se morda *ni moglo* zgoditi iz tega vira, namreč održavljenja? In da je bila naša taka vera vseskozi prazna fantazma?! Da tista današnja zastrta in prikrita »želja po samoeliminaciji« slovenstva – kot samozanikanje na tisoč in en način – prihaja od nekod oziroma od nečesa, kar nam ostaja zakrito in izmaknjeno.

Bojim se, da nisem dovolj jasen; bolje rečeno: zadeva sama v našem času še ni izjasnjena. Zato tipajoče iskanje tistega živega izvira, iz katerega bi moglo rasti – tudi – slovenstvo *danes*, torej v času, ko sta nacija in nacionalizem (tudi v svoji »najbolj pozitivni varianti) s svojo državnostjo vred ostala tako rekoč brez oživljajoče moči – tudi – za slovenstvo, če to zmoremo zares izkusiti.

Je že res – sprejemam Vašo misel – »da je zmešnjava raznih današnjih popularnih filozofij tudi doprinesla svoje« (str. 85). Še posebej velja to za vso današnjo marksistično aficirano levičarsko in liberalistično ideologijo (Vi tu dodajate tudi miselnost »modernih katoliških 'progresističnih' filozofov«) (str. 85). Toda zastavlja se vprašanje: Kje pa je in kakšna je tista »druga«, drugačna, *»prava«* »miselnost« *danes*, ki bi lahko ustavila zastrto, komajda izkušeno samozanikanje oziroma »ugašanje« slovenstva kljub *održavljenju*, torej kljub »uresničenju« cilja nacije in nacionalnega gibanja? »Miselnost« torej, katere zadeva sama bi bila oživljajoči, živi izvir slovenstva danes? Ali ni tista »druga miselnost« danes zgolj ponavljanje vzorcev nekdanjega nacionalnega gibanja in njegovega aktivizma? Torej nekako res le »reakcionarna« in »desničarska« miselnost, ki jo je razvil nacionalizem 19. stoletja in ki je, kljub svoji še razširjeni »veljavi« po svetu, v sebi mrtva – brez izvira tiste žive vode za žejno dušo (tudi) slovenstva v današnji svetovni puščavi?! Sam nacionalizem je le element te puščave. Vanjo sodi tudi vse tisto brezmiselno govorjenje o »narodni identiteti«, ki da jo velja »ohranjati in gojiti« proti današnjim trendom vseizravnavajoče in vseizenačujoče globalizacije. Praznost in obrabljenost te »identitetne« ideologije postaja vse očitnejša in prehaja v groteskno farso, ko se slovenska potica, lipicanci, irhaste gorenjske hlače, avbe in pisane marele, novokomponirana »narodna godba«, celo firma Elan ipd. razglašajo za »znamenja slovenske identitete«. Tudi razglašanje »naše slovenske kulture« za znamenje ali element »naše slovenske identitete« se končuje navadno le pri »pomembnih« in »važnih« javnih gestah, za katerimi zaman iščeš káko živo substanco in/ali bistveno misel. Navadno pa take geste rezultirajo le v kritiko »države« in političnih strank in »politike nasploh«, češ da so brez posluha in brez pravih programov za »kulturo«, da »zanemarjajo« kulturo ipd., na koncu pa se »vse neha« pri

LEVITEV, 1973

zahtevah po večjem financiranju »kulture« in ugotavljanju škrtosti države. Včasih se doda še znana jamrarija, da ljudi obvladuje »pohlep po materialnih dobrinah«, ki da izpodriva »višje duhovne vzgibe in vrednote« in torej tudi skrb za slovenstvo. Kot nasprotje tej »skrbi« pa se postavlja optimistična liberalistična fantazma tako imenovane »multikulturnosti«. Tu pa se res »vse neha«! Vero, da bi vse táko in temu podobno lahko dalo od sebe kapljico žive vode za oživitev zastrtega usihajočega slovenstva, imam za praznoverje, ki se niti malo ne zaveda globine problema naše današnjosti.

Če sploh JE kaj, v čemer bi mogla biti umeščena duša slovenstva in najti v tem svoj živi izvir, potem je to zagotovo najprej *slovenščina*. Toda kaj je slovenščina? Danes velja, da je to samosvoj nacionalni jezik, kot tak pa velja za poseben znak ali lastnost – morda celo sredstvo! – nacionalne identitete med njenimi drugimi lastnostmi. Tako pade(!) nacionalni jezik v tej svoji perspektivi nacionalne funkcije in nacionalne vrednote na polje nacionalizma; »trmasto« vztrajanje pri njem ali celo »ljubezen« do njega pa postane znamenje »nacionalistične reakcionarnosti« in »desničarstva« in kdo ve česa še. Jezik v funkciji »nacionalne vrednote« odpira perspektivo nacionalističnega aktivizma in s tem »nacionalne zaplankanosti«. Po drugi strani pa »se ve«(!), da je »jezik« ali »sistem označevalca«, kakor se dandanes učeno reče, zgolj neko *sredstvo informacije in komunikacije*. Kot takšno sredstvo je jezik – tudi to »se ve«(!) – nekaj povsem razpoložljivega in zato tudi povsem zamenljivega s katerim koli »kulturno razvitim« drugim jezikom. Posebej zapeljivo(!) pri takem sredstvenem, instrumentalnem jemanju jezika pa je očitno »dejstvo«, da je poseben jezik majhnega števila njegovih »uporabnikov« v primerjavi z jezikom velikega števila njegovih »uporabnikov« za prve zgolj neka omejenost, relativno preveliko breme, ovira ipd. S tega – vladajočega! – vidika se zdi pametno – racionalno! – znebiti se te ovire in omejenosti. Najprej z bilingvizmom kot prehodom k »zamenjavi« jezika. Nekoč sem se pogovarjal o tem z mladim izobražencem, ki nikakor ni mogel razumeti, v čem bi sploh bil omembe vreden problem take racionalne »zamenjave« jezika. Pozneje sem spoznal, da to sploh ni tako osamljen primer. Če kdo hoče imeti tak »svoj jezik«, prav, naj ga ima, »ampak zakaj nas vse posiljujejo z njim«? Ko »pridemo v Evropo in bomo v nji«, bodo taki »napredni svobodoljubni Slovenci« lahko kmalu postavili to kot »problem kratenja človekovih pravic«?! In le kaj bi jim bilo mogoče rêči, da »bi prišli k pameti«?! Mar tiste stare in prazne otrobe in geste iz nacionalizma, identitetne ideologije, kulture? Ali pa morda kar ustavno določilo, da je v RS uradni jezik slovenščina?! Ali kdo verjame, da bi bilo zavezujoče odgovore o tej zadevi mogoče pričakovati od katere koli današnje znanosti – četudi slovenistične? Morda so še taki, ampak sam ne spadam mednje. In tudi slovenski pesniki in pisatelji so tu brez moči, saj jih *taki* praviloma niti ne berejo.

Vendar je mogoča tudi neka – danes še neizkušena – »miselnost«, ki ji slovenščina ni niti funkcija in vrednota nacionalističnega aktivizma niti razpoložljivo sredstvo informacije in komunikacije – sploh ne sredstvo (izraza ipd.). Je misel, ki izvorneje od takih instrumentalizacij misli *bistvo* slovenščine iz samega *bistva* besede. Pri

tem pa je *bistvo* besede sámo *bistvo* biti človeka in njegovega sveta prebivanja. Tako sta v bistvu besede zmeraj že zbrana zgodovina in svet človeškega bitja kot so-bitja: torej tisto, v čemer je zbrano tisto izvorno mesto (krajina), kjer se *godi* sama bit človeškega bitja: namreč tisto *človeško biti*. Predaleč bi me zapeljalo, če bi hotel zdaj to zadevo »kar na hitro« predstaviti. Omenim naj le še, da se mora in more drugačno izvornejše bistvo besede/govora obenem z drugačnim bistvom človeka – kot smrtnega bitja – obrniti iz svoje potlačenosti in zastrtosti v neki svetovno-zgodovinski *pri-godi*. Torej nikoli ne po volji in pameti in akciji človeka samega po sebi. Tako da slovenstva ni mogoče »rešiti« iz njegovega današnjega zamiranja zgolj tako, da si prizadevno izmislimo drugačno bistvo biti. To se mora *pri-goditi* tako, da je v to *pri-godo* poklican človek po nji sami. Kako?

Tako sem le prignal svojo misel do neke nezaslišane »skrajnosti«, ki se Vam bo morda zdela nora. Prosim, ne zgražajte se ob tem »dejstvu« preveč. Kajti ravno branje Vaše knjige mi je pognalo misel v táko »skrajnost«. Morda pa je naš čas za nas čas nekih nezaslišanih skrajnosti, ki se jim ne bi smeli več izmikati.

Še enkrat hvala za poslano knjigo in prisrčno pozdravljeni.

Ivan Urbančič

Ljubljana, 27. III. 2000

2. Nacionalni jezik in um znanosti v industrijski revoluciji

(Iz knjige *Moč in oblast*)

V pismu Zorku Simčiču omenjam, da je jezik v naši dobi dobil značaj sredstva informacije in komunikacije. To pomeni, da je danes vsak razvit nacionalni jezik razpoložljivo sredstvo dejanske vsezajemajoče prakse znanosti kot razvitega načina proizvodnje na vseh področjih današnjega bivanja in je kot razpoložljiv tudi povsem *zamenljiv*. Vstaja nacionalnega jezika pa je moment in element industrijske revolucije, ki vključuje tudi revolucijo intelektualnosti in kulture. Moderna revolucija intelektualnosti in kulture in z njo vstaja nacionalnih jezikov v Evropi se začne z obratom *resnice in biti bivajočega* (metafizike) v novi vek njene zgodovine. Nastanek nacionalnih jezikov spada v zgodbo in je izzvan z zgodbo industrijske revolucije proizvodnje kot dejanske prakse znanosti.

Predpostavka revolucije novega veka in tudi moderne dobe – v vseh razsežnostih te revolucije – je človek z že zgodovinsko proizvedeno in privzgojeno *možnostjo znanstvenega uma*. Ta *um* je vseskozi zgodovinski, ne pa kaj »naravnega«, »danega« po »naravni evoluciji« živega v smislu znanstvene antropologije. *Um* tudi ni kaka posebna bitnost v duši ali v glavi (!), ampak je način metodično upravljajočega se *odnosa* do sveta, do vsega in do vsakega in do samega sebe. V ta *odnos* je bil človek sam šele o-svojen po njem samem. To je namreč tisti odnos, ki je *pred-stavljenje* ali

proizvajanje/prisvajanje in ki se izpolni oziroma dovrši kot moderna *praksa znanosti*. To je tak odnos, iz katerega sta bistveno določena človek sam in njegov svet v celoti, namreč odnos *identitete* človeka in *biti* kot oblasti čez vse.

Torej se le, kolikor je človek že po svojem zgodovinskem bistvu *o-svojen* v žival uma (*animal rationale*), namreč uma kot načina proizvajalno/prisvajalnega odnosa do vsega in vsakega in do sebe samega, odvija tudi *revolucija proizvajanja* z vsemi svojimi sovisnimi razsežnostmi, torej tudi revolucija intelektualnosti in kulture. Vprašanje je, kako lahko tak zgodovinski um o-svoji človeka evropsko določenih družb in narodov, kako se lahko »polasti« človeških množic. Nedvomno je namreč, da misleci zgodovine resnice/biti bivajočega – torej veliki filozofski metafiziki, ki so iz izmaknjenega izvora *iz-mislili um* v identiteti z bitjo bivajočega – ne bi mogli evropskega človeštva kar »neposredno naučiti« takega uma. Kako so bile torej človeške množice lahko o-svojene v možnost umnosti?

Prvobitna množična o-svojitev človeka za um po umu samem – tako rekoč »interiorizacija« uma tistemu živemu, ki s tem »postane« žival uma – se z-godi s tistim, kar je že začetna filozofska metafizika Platona in Aristotela pred-stavila kot *izraz* uma, namreč *jezik, govorico, logos* (zato je bil v grški metafiziki človek predstavljen kot tista žival, ki ima *logos – zoon logon echon*). Filozofska metafizika pred-stavi (proizvede) *jezik* kot prvi izraz, torej kot prvo objektivacijo uma. To pa tako, da predstavi svojo *onto-logiko* kot temeljno izvorno strukturo jezika in tako določi splošno lingvistično znanost, z njo pa tudi njene posebne discipline, kot so, na primer, slovnica, sintaksa itd. Na podlagi onto-logike in z njo utemeljitve strukture jezika kot izraza uma se šele lahko ustvarijo visoko razviti kulturni jeziki Evrope. Zato nikakor ni zgolj historično naključje, da velja prav študij klasičnih jezikov – grščine in latinščine – za osnovo razvoja visoke evropske intelektualnosti (torej uma!) in s tem tudi za osnovo ustvaritve/proizvedbe visokokulturnih evropskih nacionalnih jezikov – kot prvega medija vse prakse znanosti. In zato tudi ni zgolj naključje, da se z novim vekom proti dotedanji latinščini kot učenemu jeziku ozkih intelektualnih elit začnejo iz temelja *onto-logike* in na nji zasnovane splošne lingvistične znanosti razvijati/ /ustvarjati/proizvajati visokokulturni nacionalni jeziki (z njimi pa tudi nacionalna gibanja z vsem, kar ta izzovejo). Proizvajajo se iz »nerazvitega« jezikovnega etničnega materiala, ki dobiva tak značaj (»manjvrednosti«!) šele iz tekoče znanstvene lingvistične revolucije. In da z vpeljavo splošne šolske obveze začnejo tako ustvarjeni nacionalni jeziki – kot izraz uma – osvajati najširše množice evropskega človeštva. Kajti prav to je bilo nujna zahteva splošne revolucije proizvajanja (tako imenovane industrijske revolucije) kot prakse znanosti. Se pravi, da je že otrok z usvajanjem jezika take strukture *o-svojen* (torej proizveden) kot *žival uma*: »interioriziran« mu je *um* znanosti kot prva možnost njega samega. S tem se v bistvenem godi najširša množična »interiorizacija« *uma* v evropske človeške množice, ki so ravno iz tega vira evropske. Tudi Slovenci smo sredi 16. stoletja (Trubar) dobili prvo slovensko knjigo in odtlej se ni razvijal le visokokulturni slovenski nacionalni jezik, ampak

se je to ljudstvo po njem tudi prepoznalo in se *vzpostavilo* kot tisto, ki je – namreč Slovenci kot nacija.

Tako se torej pokaže jezikovna – lingvistična – revolucija kot prvi in odločilni medij vse revolucije proizvajanja (permanentne »industrijske« revolucije) in tudi z njo sovisnih družbenih revolucij, z revolucijo intelektualnosti in kulture vred. In s tem je nakazan tudi odgovor na vprašanje, kako um znanosti o-svoji množičnega evropskega človeka in se »interiorizira vanj« kot prva možnost in s tem prvi medij. Toda obenem se dandanes vse bolj nepotlačljivo nakazuje to, kar se godi z jezikom kot izrazom uma in medijem vse prakse znanosti. Kot izraz, označevalec in medij postane jezik razpoložljivo sredstvo informacije, komunikacije in kibernetike kot dogajanja prakse znanosti. V taki razpoložljivosti je zasnovana tudi zamenljivost jezika, obenem pa tudi njegovo strahotno opustošenje, ki se žene v neko čudno in še ne polno izkušeno blebetavo *onemelost* modernega človeka in ga s tem razčlovečuje. Jezik v svoji taki sredstveni razpoložljivosti je vržen iz svojega izvornega predznanstvenega in predmetafizičnega bistva – raz-krivanja kot poslušnega razkritosti sami. Ni več bistvu biti poslušna beseda razkritja biti, ampak služi le označevalnim spletkam opustelega zgolj bivajočega – kot razpoložljivega, na drugi strani pa fungira kot nacionalna enota. Tak razvoj jezika nazadnje – torej dandanes – črta nacionalno-identitetni smisel jezika in obenem zbuja vprašanje o bistvu govorice glede na bistvo besede kot bistvo biti. Izkušnja propadanja visokokulturnega jezika današnjosti je pot ovedenja tega vprašanja. To vprašanje meri *skozi* metafizično in znanstveno pojmovanje in sredstvene rabe jezika v njegov zakriti in pozabljeni izvor. Prvo za nas danes je zato ta grozljiva izkušnja, ki je téma vsega dosedanjega premisleka v tej knjigi. Usoda slovenstva in slovenščine kot nacionalnega jezika in kot razpoložljivega sredstva informacije, komunikacije in kibernetike je tako soodvisna z današnjim dogajanjem permanentne revolucije proizvajanja na način vsezajemajoče dejanske prakse znanosti. Kakšen bo iztek tega dogajanja – tudi glede slovenstva in slovenščine – ni mogoče napovedati.